

13 kaskelothvaler på Rømø

Af Thyge Jensen og Svend Tougaard.

Hyppigheden af kaskelotstrandinger i Nordsøen har været stor de seneste år. I marts 1996 strandede 16 og i december 1997 13 kaskelothvaler på Rømø Flak, og i alt har Fiskeri- og Søfartsmuseet/Saltvandsakvariet siden 1984 været involveret i 38 kaskelotstrandinger eller "tæt-på" strandinger i Danmark. Arbejdet i forbindelse med Rømø-strandingerne skete i tæt samarbejde med Farvandsvæsnets redningsstation på Rømø samt med Skov- og Naturstyrelsen, og hele aktionen forløb efter de retningslinier og strategier, der er anvist i beredskabsplanen vedrørende havpattedyr og havfugle.

I artiklen gennemgår forfatterne de nye erfaringer, der blev høstet i forbindelse med 97-strandingen, samt gennemgår de mange forslag og kommentarer museet modtog fra en meget interesseret offentlighed.

Rømø Flak - endnu engang

Natten til torsdag d. 4. december 1997 strandede 13 kaskelothvaler på Rømø Flak - en række sandbanker, der i retning vestnordvest strækker sig fra Nordrømø 4 - 5 sømil (ca. 8 km) ud i Nordsøen.

1½ år tidligere, onsdag morgen d. 27 marts 1996 blev 5 døde kaskelothvaler fundet skyllet ind på Rømø og yderligere 11 fundet på sandflakkene nordvest for øen. Hvalerne var alle døde og havde - vurderet ud fra graden af henfald - været det i nogle dage. Ved tilbageregning med hensyn til vejr og tidevand kunne vi anslå, at hvalerne i 1996 måtte være strandet i dagene op til den 25. marts - på Rømø Flak, der hvor nu 13 hvaler lå på det lave vand.

1997-strandingen kom ikke uventet. Allerede dagen inden - d. 3. december kl. 11.30 - havde vi modtaget melding fra vore kollegaer på forskningsstationen i Büsum i Ditmarsken, om at der klokken 10.00 samme formiddag var observeret mellem 12 og 15 kaskelothvaler tæt på kysten ud for Rantum på øen Sild lige syd for Rømø. To af hvalerne skulle angiveligt have været strandet, men være kommet fri igen ved egen hjælp, da tidevandet begyndte at stige. Meldingen lød på, at de herefter havde søgt nordover.

Eftersøgning

Vi aftalte med mandskabet på Rømø Redningsstation at sejle ud for at prøve at lokalisere flokken, og klokken 13.00 forlod vi havnen. En redningshelikopter fra Flyvestation Skrydstrup kontaktede os over VHF-radioen og tilbød at tage en runde over farvandet, og sammen gennemsøgte vi farvandet vest for Sild uden at få kontakt med flokken. Over VHF-radioen fik vi kl. 15.30 melding om, at der var observeret et par hvaler længere sydpå mellem Sild og øen Amrum, men ved mørkets frembrud måtte vi indstille den resultatløse eftersøgning.

Inden vi skiltes, aftalte vi med redningsfolkene, at de ved daggry den følgende morgen med kikkert fra skydetårnet på Nordrømø skulle rekognoscere Sønderbanke - der hvor hovedparten af de strandede hvaler i 1996 som nævnt blev fundet.

Stranding

Ved daggry torsdag d. 4. december kunne man fra skydetårnet se de karakteristiske sorte silhuetter af strandede kaskelothvaler i retning af Sønderbanke, og fra Fiskerimuseet hastede vi til Havneby på Rømø. Kl. 11.20 lå vi med redningsbåden ved siden af den første hval. Den var strandet på sydsiden af Sønderbanke, kæntret over på højre side og antagelig død. I den følgende times tid sejlede vi rundt til de øvrige hvaler, i alt 13, der alle lå strandede uden mulighed for at svømme bort. 9 af hvalerne var stadig levende og de øvrige 4 var kæntrede og tilsyneladende døde.

Vandet var nu begyndt at stige, og tre hvaler, der lå ved den stejle nordkant af Sønderbanke med 6 - 8 meter vand lige bagved halen, og som efterhånden kunne flyde, prøvede tilsyneladende at svømme længere op på det lave flak.

Dette søgte vi at forhindre ved at lægge redningsbåden på tværs foran næsen på skiftevis de tre dyr, og efter kort tid drejede hvalerne rundt og svømmede bort fra sandbanken. Den første hval, der fik vand under bugen, svømmede en kort tur ud i det dybe vand, men vendte herefter tilbage og strandede igen på det sted, den netop havde forladt. Den næste hval tog turen tværs over Juvre Dyb og strandede der, medens den sidste - lige som den første - søgte tilbage og strandede på den banke, den lige var sluppet fri af.

På baggrund af disse hændelser sammenholdt med tidligere erfaringer med levende kaskelothvaler i farvandet ud for Fanø lod vi herefter hvalerne være i fred.

Vejrudsigten for de følgende dage var noget usikker med en række lavtryk, der ville passere landet. Dette kunne betyde kraftige vinde fra vest og dermed fare for, at hvalerne skulle drive længere ind i Juvre Dybs tidevandsområde. Juvre-området mellem Mandø og Rømø er meget vanskelig tilgængelig. Ved højvande er flakkene vanddækkede med ringe dybde og vanskelige at besejle. Ved lavvande er flakkene tørlagte, men bunden er ofte blød og ufarbar.

Derfor koncentrerede vi os om, at få de døde hvaler slæbt ind til et sted, hvor det ville være bekvemt at foretage prøvetagning og skelettering. Da kørselsforholdene til Bollert på øens nordvestspids var meget dårlige i december på grund af blødt sand, udvalgte vi stranden ved Lakolk som flænsplads.

Det lykkedes os den første dag at få to døde hvaler trukket fri og slæbt de 2 - 3 sømil ind til øen, og ved mørkets frembrud blev trossen til de to kaskelothvaler sluppet ud for Lakolk, hvor Skast Maskinstation stod parat til at trække dem på land.

Bugsering

Dagen efter - fredag d. 5. dec. - var vi på strandingspositionen ved daggry, og kunne konstatere, at hvalerne nu lå spredt over et noget større område på både nord- og sydsiden af Juvre Dyb. Alle hvaler lå på siden og var tilsyneladende druknede. Vi besluttede at fortsætte arbejdet med at spule og trække hvalerne fri og bugsere dem til Rømø, men ved den ene af hvalerne, som lå på Rejsby Stjert, løb vi ind i problemer.

På trods af redningsbådens 2 x 300 HK motorer har den ikke trækraft nok til at hale de 30 - 40 tons tunge dyr fri af sandet - derfor må der først spules sand væk under hvalerne. Fremgangsmåden er, at der først lægges et kraftigt tov rundt om haleroden på hvalen. Derefter bakkes skibet tæt hen til halen og tovet gøres fast på båden med så kort en tamp

som muligt. På motorerne bliver der derpå givet fuld kraft frem, så jetdysernes vandstrømme skyller sandet omkring hvalen bort, og efter et stykke tid kan hvalen flyde.

Hvalen, der lå på Rejsby Stjert måtte imidlertid først være kæntret kort tid inden vores ankomst, for det viste sig, at den stadig var levende, og smerterne fra det nagende tov fik den til at slå kraftigt med halen. Den 6½ tons tunge redningsbåd blev på grund af det korte slæbetov kastet fra side til side, indtil det lykkedes os at få smidt trossen. Da vi forlod dyret, lå det og bankede med halen, tydeligvis forulempet af bugseringsforsøget.

I løbet af fredagen blev yderligere tre hvaler bugseret til Lakolk på Rømø, hvor de blev trukket på land, og i løbet af de følgende tre dage blev de resterende 8 hvaler trukket fri og slæbt til Rømø, så det omfattende flænsarbejde kunne begynde.

Strandingerne i 1996 og i 1997

Der var både ligheder og forskelle i strandingerne i 1996 og i 1997. Nyt for os var, at vi i 1997 fik hele optakten til strandingen med, vi fik observationer af hvalernes adfærd under strandingen, vi fik optaget undervandslyde af hvalernes klik-signaler, fik set hvordan og hvor hurtigt de døde, og endelig fik vi helt præcise tidsangivelser på de forskellige stadier i den postmortale forrådnelse. I dag vil vi være i stand til at fastslå dødstidspunktet indenfor de første to døgn med få timers nøjagtighed.

En forskel mere i 1996- og 1997-strandingerne var at 1997-hvalerne i gennemsnit var 2 meter længere end 1996-hvalerne. En forskellighed der også må afspejles i aldersforskelle, men 1997-hvalerne er endnu ikke aldersbestemt.

Af ligheder i de to strandinger var der flere.

** Strandingerne skete på samme lokalitet. En unik begivenhed.*

** Tilsyneladende slap ingen af hvalerne ved de to strandinger ud igen.*

** Der havde såvel i marts 1996 som i december 1997 været udpræget østenvind i ugerne op til strandingerne.*

** De lange perioder med østenvind ophørte både i 1996 og i 1997 omkring strandingstidspunktet.*

I forbindelse med hvalstrandingerne har vi modtaget en lang række forslag og ideer fra offentligheden. De fleste af forslagene har været velmenende gode råd, medens enkelte henvendelser blot har været bedrøvelige bud på, hvorledes vi burde have håndteret opgaven.

Henvendelserne omhandlede alt - lige fra mulige årsager til strandingerne til forslag til...

** hvorledes strandingerne kunne have været forhindret,*

** hvorledes hvalerne kunne have været reddet,*

** hvorfor de burde aflives,*

- * *hvordan de burde aflives,*
- * *hvordan de skulle skeletteres samt forslag til*
- * *hvorledes de ca. 400 tons kød og spæk kunne anvendes.*

Årsager til hvalstrandinger

Det er almindelig enighed om, at den første forudsætning for kaskelotstrandinger i Nordsøen er, at hvalerne ved en fejltagelse svømmer fra Atlanterhavet ned mellem Norge og Skotland og ind i Nordsøen. De forslag vi har modtaget i denne forbindelse har gået på, at hvalernes navigation er blevet forstyrret af f.eks.

- * *støj og uro forårsaget af boreplatformene og olie/gasinstallationer i farvandet mellem Norge og Skotland*
- * *støj fra seismiske undersøgelser*
- * *støj fra de kraftige lydgivere ("pingere") der angiveligt er anbragt under vandet på de store atlantiske boreplatforme, for at undgå at disse påsejles af u-både*
- * *infralyd (lyd med frekvenser under menneskers høregrænse), der ifølge forslagsstilleren skulle udsendes fra olie- og naturgasledninger*
- * *infralyd fra vindmølleparker på Fanø og ved Hjørpsted*
- * *geomagnetiske forstyrrelser forårsaget af jordskælv i havbunden*
- * *havforureningen*

Det sidste forslag kan enhver omkostningsfrit fremsætte i sikker forvisning om, at forureningen i hvert fald aldrig vil kunne modbevises som værende medvirkende årsag til alle dårligdomme i havet.

Hvis hvalerne navigerer ved hjælp af magnetiske sanser - hvad ingen ved - kan ændringer i kraftfelternes konturer forårsaget af geotektonik eller magnetiske storme givetvis forvirre hvalerne. At udnævne dette som den endelige årsag vil dog være noget ovovet.

Hvad angår de øvrige forslag er der ingen tvivl om, at den menneskeskabte støj i havet har medført voldsomme ændringer i hvalernes miljø.

Netop høresansen er en af hvalernes vigtigste - hvis ikke dén vigtigste - sans. Ved hjælp af infralyde (lyde med frekvenser under menneskers høretærskel) kan de store finhvaler kommunikere med artsfæller over lange afstande, og ved hjælp af ekkolokalisering med ultralyde (meget højfrekvente lyde), kan tandhvaler som f.eks. vores hjemlige marsvin præcist opspore sild og andre byttedyr. Indtil opfindelsen af det motordrevne skib, var der ingen fremmede lyde i havet, men i dag er lydbilledet i havet en kakofoni af larm og støj fra

skibsskruer og -motorer. I løbet af det sidste halve århundrede er tilføjet yderligere højfrekvent støj fra alle mulige audioelektroniske navigations- og fiskesøgningsapparater som ekkolod, sonar/asdic, dopplerlog osv.

For tiden forskes der en del især i USA i konsekvenserne af den øgede lavfrekvente støjforurening af havet. For tandhvalernes vedkommende har man kendskab til høreevnen for de fleste af de arter, dog kaskelothvalen undtaget. Små hvaler kan holdes i fangenskab, og man kan derfor gennem træningsforsøg udarbejde audiogrammer, der viser høreevnen i forskellige frekvensområder.

Disse audiogrammer antyder at den lavfrekvente støj måske er af mindre betydning for småhvalerne, da deres hørelse i det lavfrekvente område er ret ringe, men der er ingen tvivl om, at den lavfrekvente støj påvirker de store bardehvaler. Bardehvalernes høreevne kender man ikke, da disse dyr på grund af deres størrelse ikke kan holdes i fangenskab. Derfor kan man ikke auditivt teste disse hvaler gennem træningsforsøg, men da de kommunikerer lavfrekvent, må de også kunne høre lavfrekvent.

Om kaskelothvalernes høreevne ved man lige så lidt, da disse dyr heller ikke kan underkastes træningsforsøg, så desværre ved man intet om kaskelothvalernes påvirkning af den lavfrekvente støj i havet.

De menneskeskabte installationer i havet kan ikke dømmes som årsag til strandingerne, men de kan heller ikke frikendes som værende medvirkende. Dette selvom der er langt - både i sømil og i formodede årsagssammenhænge - fra en boreplatform på Tampen eller Vikingebanke til en strandet kaskelot ved Rømø.

En hollandsk dyrlæge foreslog at tunnelen mellem England og Frankrig kunne være årsag til strandingerne. Hollænderen formodede, at hvalerne tidligere havde kunnet slippe ud af Nordsøen ved at svømme ud gennem Kanalen, men at denne mulighed efter tunnelens åbning i maj 1994 blev ødelagt på grund af støj og elektromagnetiske forstyrrelser fra trafikken.

For at bidrage med formodede strandingsårsager kan vi - på lige fod med andre - foreslå at den udprægede østenvind i ugerne op til strandingerne både i marts 1996 og i december 1997 har været medvirkende årsag. Vi må formode, at østenvinden kun giver ringe brændingsstøj på Rømøs vestvendte kyst. En støj, der ellers kunne advare hvalerne om kystens nærhed.

"Man bør forhindre kaskelothvaler i at komme ind i Nordsøen?" Denne henstilling har vi også modtaget fra flere, og kravet har været ledsaget af forslag om '*simpelthen at spærre af mellem Norge og Storbritannien*'. Dette vil nødvendiggøre et hegn med en længde på mellem 300 og 500 km - alt efter om man vælger at påbegynde de vestlige pæle ved Shetlandsøerne eller på den skotske nordøstkyst.

En variation over forslaget gik ud på, at et elførende kabel på havbunden kunne danne elektromagnetiske felter, der skulle virke afskrækkende på hvalerne og dermed afspærrende. Elkabler på havbunden skulle efter sigende være anvendt i Australien til at holde hajer borte fra badestrandene.

Forslaget om afspærringer er også modtaget i en lidt mere realistisk version, hvor man ikke skulle spærre af rent fysisk, men gøre det ved hjælp af lydgivere anbragt på bøjer tværs over farvandet.

En variation over dette tema var at anbringe en bøjle midt mellem Norge og Storbritannien. Fra bøjen skulle der afspilles den eller de lyde, der på kaskelotternes sprog betyder "pas på!"

Forslaget om fysisk afspærring skal ikke kommenteres her, og vedr. det elektriske kabel er der vel kun at sige, at Nordsøen i forvejen er gennemkrydset af strømførende kabler, uden at dette tilsyneladende holder hvalerne borte. At systemet evt. kan bruges til hajer, skyldes sandsynligvis at dyregruppen "tværmunde" rummer flere arter med sanser, der kan opfatte elektriske felter.

Det ville evt. være muligt at lave en akustisk afspærring af Nordsøen. Danmarks Fiskeriundersøgelser har netop udgivet en rapport med titlen "Effekten af akustiske alarmer på bifangst af marsvin i garn." Undersøgelsens baggrund er det forhold, at der i det danske garnfiskeri i Nordsøen drukner mellem 5.000 og 10.000 marsvin om året, og i rapporten dokumenteres at akustiske alarmer - såkaldte "pingere" anbragt på garnene eliminerer denne utilsigtede bifangst. Desværre kender ingen langtidseffekten af disse lydalarmer, og et andet spørgsmål er om pingerne advarer marsvinene mod garnene eller om de blot jager dem bort fra området, og dermed er med til yderligere at forværre det støjhelvede, havet må være blevet for hvalerne.

Hvis det kunne lade sig gøre at lave en afspærrende støjmur tværs over den nordlige nordsø ville denne "mur" sandsynligvis også blokere for andre hvalers naturlige vandringer.

Kunne man udsende kaskelotternes advarselslyde - hvis de overhovedet har nogle - var dette selvfølgelig ideelt, men desværre kender vi ikke sproget. Forslagsstilleren har måske haft de forsøg i tankerne, der er lavet i lufthavne hvor højttalere langs landingsbaner udsendte nødskrig fra måger for at holde fugle væk.

Forslag til at lokke eller jage hvalerne ud

Vi burde have lokket hvalerne ud. Nogle foreslog at '*vi skulle afspille klassisk musik under vandet*', andre at '*vi skulle afspille lyden af parringsvillige hunner*' og en enkelt person anbefalede, at '*vi fik fat i et menneske, der kunne telepatere med de store dyr, og forklare dem vejen ud til det dybe vand.*'

En herboende færing foreslog, at '*vi gennede hvalerne ud på dybt vand ved hjælp af en kraftig sonar/asdic, der normalt anvendes til fiskesøgning*'. Dette lykkedes i 1975 på Færøerne, hvor en kaskelot svømmede rundt i Skålefjorden på Østerø. Fjorden har en dybde på ca. 60 meter, men ved det smalle indløb er der kun 25 - 30 meter dybt. Hvalen ville åbenbart ikke svømme over denne tærskel og ud af fjorden til det dybe hav, men angiveligt ved hjælp af de kraftige lyde fra sonaren, lykkedes det at jage kaskelothvalen ud.

Klassisk musik som lokkemiddel og telepati som løsning tror vi ganske simpelthen ikke på,

og lyden fra parringsvillige hunner - hvis de siger noget overhovedet - findes ikke indspillet nogetsteds i verden. Anderledes med sonar-forslaget, men desværre.

For det første lå hvalerne strandet og uden mulighed for at svømme, da vi første dag sejlede op på siden af dem. For det andet ville det være vanskeligt, at få et skib med sonar ind i det grunde farvand, og for det tredje kan man ikke sammenligne en dyb og stejl færøsk fjord, hvor der er dybt vand ind til bredden med et lavvandet, bankefyldt og tidevandspåvirket vadehavsområde.

Den 2. april 1990 svømmede to kaskelothvaler rundt ud for Rndby på Fanø på kun ca. 3 meter vand. Med redningsbåden fra Esbjerg prøvede vi med megen møje, at genne dem væk fra kysten. Da vi forlod dem, var de kommet ud på 5,5 meters dybde og havde således fået 2,5 meter vand mere under bugen.

Det var ekstremt vanskeligt at jage med de to hvaler. Den ene hval var rimelig nem at styre ud ved hjælp af vandstrålen fra redningsbådens vandjet, men når vi sejlede tilbage for at drive med den anden hval, der virkede svag og afkræftet, fulgte den første hval med ind, og vi kunne begynde forfra.

Hvalerne forsvandt dog, så kunne samme strategi ikke have været anvendt ved Rømø med eller uden sonar?

Desværre nej. Hvalerne ud for Fanø kunne som nævnt endnu flyde og derfor jages med, hvorimod hvalerne ved Rømø alle var grundstødte, da de blev opdaget om morgenen.

Dybdeforholdene og undervandstopografien ud for Fanø og i farvandet nordvest for Rømø er vidt forskellige. Ved Fanø ligger dybdekurverne nogenlunde parallelt med kysten, så her skal hvalerne blot jages bort fra stranden for at komme ud på dybere vand.

Nordvest for Rømø er topografien noget mere kaotisk med mange sandbanker og smalle tidevandsrender. Her var flere af hvalerne på højvandet drevet over en langstrakt sandbanke (Sønderbanke) og på den måde blevet mere eller mindre fanget i en fælde. Skulle man herfra jage dem de 3 - 4 sømil ud til det dybe vand, måtte det foregå gennem det smalle og strømfyldte Juvre Dyb, der rummer et utal af lave sandbanker og har en meget ringe dybde på barren, hvor det smalle løb munder ud i Nordsøen.

På Rømø lykkedes det som nævnt et par af hvalerne at komme fri på det stigende vand om eftermiddagen, men deres adfærd virkede fuldstændig planløs.

Der er utopi at tro, at det skulle lykkes for os først at skubbe, spule eller trække de 30-40 tons tunge dyr fri, for derefter at drive alle 13 ud gennem det snævre og lavvandede løb.

Som en kommentar til denne - synes vi selv - rimelige forklaring, modtog vi et nyt forslag om blot at spule sandbankerne væk.

Et sidste forslag gik ud på '*at anvende kanonslag som skræmmemiddel*'.

Forslag til at trække hvalerne ud

Flere forslag gik på '*at slæbe hvalerne ud igen ved hjælp af et kraftigt tov*'. En

forslagsstiller mente at *'vi skulle lægge et "væverknob" om hovedet på hvalen og trække den forlæns ud'*, men de fleste råd gik på *'at trække dem ud ved halen'*.

Det kan ikke lade sig gøre at lægge et tov rundt om hovedet på en strandet kaskelot, men det er muligt at lægge et reb rundt om haleroden. Hvis hvalen er strandet, skal der imidlertid alt efter vanddybden stor kraft til for at trække de 30 til 40 tons fri.

Som nævnt prøvede vi ved en fejltagelse at hale i en levende hval, men med ringe succes. Det kraftige træk i halen kan ikke undgå at skade dyret, og selv om slæbetovet et tykt gnaver det sig ind i haleroden. Skindet på en kaskelot er på trods af dyrets størrelse ikke robust og sejt som på en elefant, men tyndt og sart - at føle på nærmest som udspændt husholdningsfilm.

Desuden vil den voldsomme kraft, der skal til for at trække et så tungt dyr som en kaskelot fri af bunden sikkert resultere i trækskader på hvirvelsøjlen, med blødninger i rygmuskulaturen og rygmarven til følge. Sådanne skader er selvsagt fatale for en hval.

Selv om det skulle lykkes at hale dyret flot vil problemerne ikke være ovre, og det er tvivlsomt om hvalen ville overleve en længere bugsering. Fra Australien er der melding om, at en kaskelot i januar 1981 blev trukket til havs i halen. Dyret døde imidlertid fordi næsen under den baglæns bugsering blev trukket under vandet, så hvalen druknede.

Aflivning

Mange spurte hvorfor vi ikke aflivede hvalerne, og lige så mange havde forslag til, hvorledes det kunne gøres. *"Hvorfor ringer I ikke blot efter en hvalfangerbåd fra Norge, og får den til at give dem en harpun?"*

Der findes aktive hvalfangerbåde i Nordnorge, der evt. ville kunne rekvireres, men

** det vil tage mindst et par døgn at sejle til Danmark, og da ville hvalerne være døde forlængst,*

** harpuncanonerne på de norske hvalfangerbåde er beregnet til de små vågehvaler og ikke til store kaskelotter,*

** en hvalfangerbåd vil stikke for dybt til at kunne komme på skudhold af de strandede kaskelotter i det lavvandede farvand ved Rømø.*

Desuden er det tvivlsomt om hvalerne ville have lidt mindre ved at blive skudt med harpun end ved at dø på den måde de gjorde.

Hvalerne døde tilsyneladende fredeligt. Når en hval strandet ligger den opret på bugen, med dens eneste næsebor/åndehul oven vande. Kaskelothvalen har kun ét næsebor, der er placeret forrest i venstre side af næsen. Når vandstanden under ebben falder kan den forholdsvis smalle hval ikke holde balancen, men vælter over på siden. Herved kommer næseboret/åndehullet under vand, uanset hvilken side den vælter over på. Kaskelotter kan være neddykkede i op til 2 timer, og når dette tidsrum er gået, dør hvalen.

Drukning er den eneste aflivningsmetode der er total forbudt ifølge dyreværnsloven. For havpattedyr, der ikke dræbes ved jagt eller af bliver dræbt af rovdyr, må denne måde at dø på være den mest almindelige. Vi bør derfor være forsigtige med at overføre vor egen klaustrofobiske drukneskræk til hvalernes verden.

Hvis hvalen strander på højeste vande vil den kæntre få timer efter at vandet er begyndt at falde og derefter dø i løbet af de nævnte max. 2 timer.

Ikke på noget tidspunkt observerede vi hvaler i noget der kunne ligne "døds kamp". Den eneste kaskelot, der slog med halen, var den vi fejlagtigt anså for død, og derfor var begyndt at bugsere.

Grunden til at druknedøden tilsyneladende ikke er så ubehagelig en død for hvaler er måske betinget af hvalens fysiologiske specialisering.

For det første er vejtrækningen hos hvaler en viljebestemt proces. Åndehullet åbnes kun under den relative korte ind- og udånding, og selv hos døde hvaler holdes åndehullet tæt lukket.

Dette betyder at hvalen ikke på noget tidspunkt under "drukningen" trækker vand ned i lungerne, en proces der fra andre dyr vides at være forbundet med angst og smerte.

For det andet er hvalen fysiologisk indrettet til at udholde længere perioder uden vejtrækning. I disse tidsrum, der opstår naturligt under kaskelothvalens dykning, nedsættes hjertefrekvensen ligesom hos andre havpattedyr til få slag i minuttet. Blodets indhold af CO_2 stiger, samtidig med at dets indhold af O_2 falder.

Hos mennesker og hos andre landlevende pattedyr er det blodets CO_2 -indhold, der giver besked til respirationscentret i hjernen om, hvornår der er behov for at trække vejret. Det er altså det stigende CO_2 -tryk, der udløser trangen til at trække vejret, og ikke det faldende ilttryk.

Kroppen hos mennesket har reelt ilt nok til at opretholde de livsvigtige funktioner i væsentlig længere tid end det tidsrum som CO_2 -alarmen udmåler. Systemets funktion er at sende en forvarsel om at ilttrykket nærmer sig et kritisk niveau.

Da hvalernes CO_2 -tolerance er meget høj, kan man formode at trangen til at trække vejret måske styres af andre og for os ukendte mekanismer, hvis "psykiske" udtryk, vi heller ikke kender. Hvalernes ilttryks-forvarsel er givetvis ligeså ubehagelig som vores kvælningsfornemmelse, men man bør være varsom med at drage direkte sammenligninger.

Ud fra vore observationer i december 1997 må vi konkludere, at der i dag ikke findes et humant alternativ til blot at lade hvalerne dø stille og uforstyrret. Vi bør acceptere vores afmagt og undertrykke behovet for "*dog i det mindste at gøre noget*".

Medarbejdere fra Falck i Skagen afprøvede en aflivningsmetode på en af de døde hvaler, der var trukket op på stranden. Metoden bestod i at stikke et langt spyd vandret ind i kroppen ved bagkanten af luffen og ramme hjertet. Med godt afsæt fra ladet af en bil gik

spyddet uden problemer igennem spæk og kød, men Falckredderne anbefalede, at man ikke forsøgte at gøre det samme fra en båd.

Man ville fra en båd aldrig kunne komme til at stikke ind bag luffen og aldrig i den korrekte vinkel. Fra lanseaflivninger af strandede hvaler i udlandet ved man, at metoden fremkalder voldsomme afværgereaktioner, hvor dyret slår kraftigt med hoved og hale.

Situationen ville være en anden i et farvand uden tidevand. Her ville der være risiko for, at en strandet hval kunne ligge levende i dagevis, hvilket ville stille krav om en direkte aflivning. Under sådanne omstændigheder ville spyd-metoden i en eller anden form evt. kunne anvendes som sidste udvej.

Det skal her bemærkes, at aflivning ved afblødning uden forudgående bedøvelse ifølge dyreværnsloven er forbudt.

Skelettering

Vedrørende den efterfølgende skelettering blev vi foreslået, *'at hyre et norsk hvalkogeri'*, men desværre ville det nok blive overordentlig bekosteligt at hale et hvalkogeri (hvis de stadig findes) ud af mølposen og både dyrt og tidskrævende at samle en besætning.

Andre mente at 'det var helt forkert at vi ansatte bl.a. biologistuderende som flænsere, og at vi i stedet burde alliere os med rigtige slagtere'.

Uden at forklejne rigtige slagteres professionelle håndlag vil vi mene, at de kunne undværes i forbindelse med flænsningen af hvalerne. Skeletteringen af en kaskelothval har uendelig lidt at gøre med partering og udbening af en ko, så i stedet lod vi de mange frivillige og interesserede biologistuderende og konservatorstuderende få lejlighed til at stifte praktisk bekendtskab med hvalernes anatomi.

Hvad selve planlægning og styring af flænsarbejdet angår har Fiskeri- og Søfartsmuseet i Esbjerg, Zoologisk Museum i København og Statsskovdistrikterne sammen med andre institutioner gennem de sidste 20 års ca. 35 strandinger af kaskelotter opbygget en vis form for ekspertise. På Skast Maskinstation, der assisterede både i 1996 og i 1997 har man endvidere udviklet en teknik til skelettering ved hjælp af en speciel kniv monteret på en rendegraver. Med denne metode kan en 40 tons kaskelothval skeletteres og fjernes på få timer.

Hvad angår det søværts arbejde med lokalisering, frispuling og bugsering af de strandede hvaler, er der både materiel og erfarent mandskab på Farvandsvæsnetts redningsstation i Havneby på Rømø.

Anvendelse

Hvalerne blev skeletteret og alt - kød, spæk og indvolde - bortset fra skelettet blev

deponeret på en kontrolleret losseplads. Intet blev anvendt.

Der indløb mange forslag til anvendelse af hvalerne, ligesom der også var forslag til '*at droppe besværet og blot slæbe hvalerne til havs igen og dumpe dem der*'.

Hvis vi slæbte hvalerne til havs ville de ganske givet drive ind et sted længere oppe på kysten, men selvfølgelig kunne vi forankre dem mens de lå og rådnede. Spørgsmålet ville blot være, hvor det skulle foregå. Da den ganske Nordsø er fiskerimæssigt udnyttet i sin fulde udstrækning, ville det være vanskeligt at finde en position, hvor vi ikke ville komme til at genere fiskeriet. Hvis hvalerne rev sig løs ville vi uden tvivl blive upopulære hos den trawlfisker, der lige havde fået ødelagt fangst og grej på grund af 30 tons råddent hvalkød.

Skulle hvalerne dumpes måtte det foregå på dybt vand i Nordatlanten. Dette ville give en sejltur med 13 hvaler på slæb på ca. 500 sømil med en fart af et par knob - en meget bekostelig affære.

Et forslag om at '*sende kødet til Grønland, hvor de jo spiser hvalkød*', var ubrugeligt. På grund af den hurtige forrådnelse skal kødet skæres ud og fryses ned, inden der er gået ca. 24 timer efter at hvalen er død, og det havde der hverken været slagter- eller fryserkapacitet til. Bortset fra i nogle små indonesiske fiskerbyer har vi ikke hørt om samfund, hvor man har spist kød fra kaskelotter. De tidligere hvalfangere anvendte kun spækket og smed kødet i havet, og på Grønland har man kun anvendt kaskelotkødet til hundefoder.

Destruktionsanstalter og biogasanlæg kunne ligeledes ikke modtage hvalerne, da der ikke findes maskiner, der kan sønderdele spækket.

Der blev arrangeret forsøg på på både Herning Biogas og Ribe Biogas, hvor man prøvede at sende spækket gennem en maskine, der ellers var beregnet til sønderdeling af al slags affald. Maskine kørte fast efter få sekunder.

I den nordatlantiske hvalfangertid blev spækket skåret i små tern med håndknive inden olien blev kogt ud. At skulle betale mandskab for at få udført det samme arbejde på Rømø ville være urealistisk.

Som en sidste anvendelsesmulighed prøvede vi at afsætte hvalerne til et affaldsforbrændingsanlæg, men her havde man i forvejen store kapacitetsvanskeligheder på grund af den lovpligtige afbrænding af al brændbart affald. Desuden ville afbrænding af kaskelotternes energirige spæk give tekniske vanskeligheder i forbindelse med en nødvendig omstilling af anlægget til højere temperaturer.

Nogle problemer, man ydermere måtte forholde sig til i forbindelse med afsætning eller bortskaffelse af hvalerne, var de juridiske spørgsmål, der kunne opstå i forhold til Washington-konventionen. Konventionen handler '*om beskyttelse af vilde dyr og planter ved kontrol med handel hermed*' og har også kaskelothvalerne på listen.

På stranden...

Strandingen ved Rømø blev et tilløbsstykke med flere tusinde besøgende på stranden den

efterfølgende weekend. Der blev ikke spærret af til hvalerne, så publikum havde mulighed for at komme helt hen og røre. For at undgå eksplosion på grund af stigende gastryk i de store dyr, blev der lagt et snit i ryggen ind til bughulen, så overtrykket kunne undslippe ad denne vej.

På Fiskerimuseet producerede vi hurtigt en lille særudstilling, der anbragt på en trailer på stranden gav publikum svar på de mest almindelige spørgsmål.

Pølsevognen på stranden gav anledning til et par spørgsmål og bemærkninger især fra tyske medier. Herfra opfattede man tilsyneladende baggrunden for den store publikumstilstrømning som en slags "katastrofefascination" svarende til opløb ved trafikuheld, og derfor var en pølsevogn "usømmelig".

Det er vores indtryk at årsagen til den store interesse var et ønske blandt folk om at udnytte en sjælden mulighed for at se en rigtig hval.

I øvrigt mindede det sceneri, der kunne iagttages på Rømø, overordentlig meget om motiverne på gamle stik af strandede kaskelothvaler. Fascinationen af de imponerende dyr har ikke ændret sig siden.

1997-strandingerne bragte os ikke nærmere en forståelse af massestranding af kaskelotter - vi er stadig på bar bund, og aner på trods af egne og andres mange forslag og ideer stadig ikke hvorfor kaskelotterne tilsyneladende uden nogen mening og fornuft ender på stranden.

Det rent tekniske har vi nu efter snart 35 kaskelotstranding på 20 år styr over, og vi kan skelettere en 40 tons kaskelot på få timer.

Om vi nogensinde finder ud af, hvorfor vi hver gang ender med de mange tons kød og spæk på stranden er nok tvivlsomt.